

Biblioteka
POSEBNA IZDANJA
Knjiga 10

Miroslav Cmk
ZVUČNA ČITANKA 2

NAKLADNIK
Ogranak Matice hrvatske u Bizovcu
www.mhbizovac.hr

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
Vjekoslav Daniš

LEKTURA
Vladimir Kamenčak

ILUSTRACIJE NA KORICAMA
Mihael Bađun

DIZAJN I PRIJELOM
Melina Mikulić

COPYRIGHT © Miroslav Cmk, 2022.
i Ogranak Matice hrvatske u Bizovcu

TISAK
Grafika, d o.o., Osijek

Bizovac, kolovoz 2022.

ISBN 978-953-7746-52-0

*Knjiga je objavljena uz financijsku potporu
Varaždinske županije*

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu
Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek pod
brojem 150605071

Sva prava pridržana. Ni jedan dio ove knjige
ne može biti objavljen ili pretiskan bez
prethodne suglasnosti nakladnika i vlasnika
autorskih prava.

MIROSLAV ČMUK
ZAVUČNA
ČITANIK
2

mh

Ogranak Matice hrvatske u Bizovcu

0. Zvučna čitanka 2

Kim sam završio zadnji tekst književno-glazbene kolumne *Zvučna čitanka*, koja je tijekom 2015. i 2016. godine u tjednom ritmu objavljuvana na portalu *Magazin* Gradske knjižnice Rijeka, začela se želja za nastavkom knjige i počele su dolaziti zamisli za nove tekstove. Naslov se blago nametnuo, nisam ga morao dugo smišljati; *Zvučna čitanka 2*. Nije mi se sviđelo što su tekstovi koji čine *Zvučnu čitanku* bili kraćega obima (u pravilu do tri novinske kartice), stoga sam odlučio da ću se jednom svakako vratiti književno-glazbenim temama koje nisam obradio te da ću nekim dragim umjetnicima i umjetninama dati više mjesta, svakako spomenuti određene zanemarene autore i njihova djela koja sam propustio, a ujedno pokušati naučiti nešto novo.

Puno sam favorita iz svijeta umjetnosti tijekom pisanja *Zvučne čitanke* preskočio. Severino Dias de Oliveira (1930. – 2006.), poznatiji kao Sivuca, mogao je upasti u prvi tekst gdje je glavnu riječ imala bossa nova, dok sam sastav Pugh's Place i njihov album *West One* (1969.) mogao navesti u tekstu o glazbenim obradama jer je isti nizozemski sastav fino obradio skladbu *Drive My Car* sastava The Beatles. Manduka (1952. – 2004.) i njegov album *Brasil 1500* iz 1972. godine te sastav Supertramp mogli su se uklopiti u tekst o psihodeličnim melodijama. U istom bi se tekstu našlo mjesta za Curtisa Knighta (1929. – 1999.) koji je nastupao s Hendrixom i napisao dvije knjige o njemu. Elementi psihodelije i funka obilježili su Knightov album *Down In The Village* (1970.).

Zvučna čitanka 2 u mnogočemu je nalik svojoj prethodnici. U svakom tekstu nastojao sam pisati o glazbi, ali sam ujedno pokušao navesti i prikladne poveznice na književna djela (ipak je ovo književno-glazbena knjiga), ne zanemarujući pritom filmove i druge umjetnine što su se uklapale u temu. Pozivanja na stripove neće manjkati jer sam ih puno čitao tijekom i između procesa

pisanja. Zahvaljujem Marku Šunjiću na ustupljenim tablama iz Fibrinih izdanja, red je da tekstovi o stripovima budu obogaćeni slikovnim priložima.

Ponuda grafičkih novela i grafičkih romana u zadnje je vrijeme sve bogatija i raznovrsnija. Nedavno je objavljen strip o Nicku Caveu (1957.). Caveova unutarnja snaga nije beskonačna, a život ga ne mazi. Više je osobnih tragedija obilježilo Cavea, što se može čuti u albumima *Skeleton Tree* (2016.) i *Ghosteen* (2019.). Na kraju grozne 2020. godine, koju mnogi neće pamtili po dobru, Cave je, u suradnji s belgijskim skladateljem Nicholasom Lensom (1957.), objavio album *L.I.T.A.N.I.E.S.* duhovne tematike. Cave je tim albumom još jednom pokazao koliko je talentiran u pisanju tekstova.

2020. godine Cave je objavio *live* album *Idiot Prayer: Nick Cave Alone at Alexandra Palace*. Album je snimljen u praznoj dvorani, bez prisustva publike. Doduše, publika je koncert pratila *online*, a nešto kasnije objavljena je i snimka koncerta u formi filma. Početkom 2021. godine Cave i Warren Ellis (1965.) objavili su album *Carnage* koji je vrijedan višekratnoga slušanja. Caveovi ljubitelji neće ostati razočarani tim albumom, ne dolazi do opadanja kvalitete u Caveovom stvaralaštvu.

U godinama koje slijede Cave će zasigurno stvoriti još brojna umjetnička djela koja ćemo pomno preslušavati i diviti im se. Kada budete u prilici, svakako pročitajte strip o Caveu, *Mercy On Me* (Strip centar Tino, 2018.) kojega je u potpunosti napravio Reinhard Kleist (1970.). Nažalost, grafičku novelu o Elvisu Presleyju (1935. – 1977.), koju je isto napravio Kleist, još nije objavio nijedan domaći nakladnik, no ne sumnjam da će se i ta greška uskoro ispraviti.

Da imam višak hrabrosti, poduzetnosti i financija, rado bih se okušao u nakladništvu, a grafička novela o Kralju bila bi vjerojatno prvo djelo koje bih pokušao objaviti. Sjetim se Kralja dok slušam radijsku emisiju *Povratak u budućnost* voditelja Roberta Marekovića (1971.) koji je veliki poznavatelj Elvisovog životnog puta i djela.

Jedno sam vrijeme maštao o tome kako ću raditi na radiju i imati svoju emisiju, ali ta se maštarija do danas nije ostvarila. Kako sve izgleda, vjerojatno nikada i neće. Možda je to razlog

zašto rado pišem o glazbi, kako bih barem djelomično nadomjestio neispunjenu želju? Kao glazbeni urednik sigurno bih puštao skladbe sastava Kings of Convenience jer, njih se rijetko kada čuje u eteru. U lipnju 2021. godine objavili su album *Peace or Love* kojega krasi smirene i pjevne melodije, karakteristične za taj norveški duet. Posljednji studijski album, *Declaration of Dependence*, objavili su davne 2009. godine, stoga su me ugodno iznenadili novim albumom, tim više jer ga zaista nisam očekivao.

Ima još jedna sanjarija vezana uz glazbu koja se neće ostvariti; ponekad sam maštao kako organiziram koncert u mojem naselju, blizu obiteljske kuće, gdje se nalaze povelike livade, prostor prigodan za omanji glazbeni festival. Ta maštarija poprilično je izgubila na snazi kada sam čitao knjigu *Woodstock: kako napraviti najveći festival na svijetu* (Rockmark, 2019.), važno štivo o glazbenom festivalu koji se održao na imanju Maxa Yasgura (1919. – 1973.) od 15. do 18. kolovoza 1969. godine. Knjigu su napisali Michael Lang (1944.), jedan od suorganizatora Woodstocka, i Holly George-Warren (1956.), a u njoj se, između ostaloga, opisuju duge pripreme i prepreke koje su se morale premostiti kako bi se festival održao (u knjigu su uvrštene izjave sudionika festivala).

O organiziranju koncerata govori se i u knjizi *Glazba za žedno uho* (Rockmark, 2021.) Mate Škugora, čovjeka koji je zaslužan za dolazak brojnih glazbenika u Hrvatsku i bez kojeg bi kulturni život bio znatno siromašniji. Njemu bi mnogi morali zahvaliti na sjajnim koncertima, teško da bi se bez njegovog angažmana dogodili. Puno je svojih glazbenih favorita Mate Škugor uspio približiti domaćem slušateljstvu, ljubiteljima sjajne glazbe. U svojoj knjizi Škugor opisuje kako je tekao proces njegovog glazbenog sazrijevanja, navodi ključne albume koji su ga oblikovali.

Nemam organizacijske sposobnosti poput Langa i Škugora, moja će maštarija o glazbenom festivalu ostati neostvorena. Radije se držim pisanja i stvaranja knjiga, u tom kreativnom procesu ovisim o svega nekoliko dodatnih, provjerenih suradnika.

Dok sam pisao o ključnim albumima kojima se rado vraćam kao voljenom zavičaju ili starom prijatelju čija odanost nikada nije

bila dovedena u pitanje, ujedno sam pisao o filmološkim knjigama i stripovima koje čitatelji nikako ne bi trebali zaobići, već bi ih trebali pomno proučiti kako bi imali što šire viđenje o određenim kulturološkim fenomenima, događajima ili autorima koji su značajno utjecali na razvoj umjetnosti.

Svi su tekstovi više ili manje autobiografske prirode, imaju osobine dnevnikačkih zapisa. Već se iz izbora glazbe, filmova i književnih djela koje navodim može naslutiti ponešto o meni, što me oduševljava ili ljuti. Iz tekstova je donekle vidljivo što sam u određenom razdoblju slušao, čitao ili gledao. Mislim da se autor ne može posve odmaknuti od svojeg djela i ne vjerujem u postojanje potpune objektivnosti. Iz raznih razloga ova je knjiga u više navrata odgađana i čekala objavljivanje. Prvih šest tekstova napisao sam tijekom 2019. godine, dok su sljedeći tekstovi napisani tijekom 2020. godine.

Kaže se da godine donose životno iskustvo, no Elihu, jedan od protagonista *Knjige o Jobu* tvrdi sljedeće: “Dob poodmakla ne daje mudrosti a niti starost pravednosti uči.” (Job 32,9). Kaže se i da autor nastoji svoju knjigu učiniti boljom od prethodne, pokazati stanoviti napredak u stvaranju. Jesam li uspio u tom izazovu ili zakazao? Tu procjenu neka donosi čitateljstvo, nije na meni da donosim takve zaključke.

AUTOR

1. Fantastični prvijenci

Devedesete godine 20. stoljeća u Hrvatskoj obilježio je rat. Progonstva, materijalna oskudica i socijalni nemiri, negativne obilježenosti na vjerskoj i nacionalnoj osnovi, glasna prozivanja pojedinaca ili grupa što se nisu uklapale u zadane okvire, opasna ideološka dijeljenja i mučne egzistencijalne strepnje snažno su obilježile ratne godine.

Poslijeratne godine nisu bile svugdje bitno mirnije od ratnih; bilo je slučajeva kada su stari sukobi nastavili živjeti svoje lude, razarajuće zadaće; našlo se glasnih nasilnika koji su uporno dijelili ljude po stavovima, a ratne godine opisivali kao blaženo razdoblje koje bi se trebalo što prije ponoviti. Kao da je rat mili blagoslov, bogomdani poklon kojemu bi se ljudi trebali radovati kao kišnim kapima u sušnim danima.

Naravno, nisu se svi pohvalno izražavali o ratu, našlo se sasvim običnih ljudi, ali i ljudi od pera koji su posjedovali građansku hrabrost pa ratne nedaće, krvave nevolje, zločine i njihove stvoritelje izravno nazivali pravim imenom, bez imalo uljepšavanja. Zbirkom priča *Mama, ne vidim nebo* (Ogranak Matice hrvatske Bizovac, 2020.) Ani Galović (1985.) odala je počast djeci koja su stradala u Domovinskom ratu. Nesretna sudbina trideset i četvero mladih duša spomenuta je u potresnoj knjizi kojom se ne promiče mržnja, već snažna antiratna poruka, da se počinjeni zločini ne zaborave i ne ponove. Snažne su istinite pripovijetke Ani Galović, a svrha im nije zabavljачka jer, riječ je o teškom i jakom štivu ispunjenom emocijama, trebalo je smoći puno hrabrosti da bi se sastavila potresna svjedočanstva o poginuloj djeci s područja Vukovara. U predgovoru knjige autorica je objasnila svrhu prikupljenih biografija: "Ova knjiga nije poziv niti ideja protiv ljudskosti koju svako biće nosi u sebi, ovo je priča o životima nevinih

kroz vrijeme, o beskrajnoj dječjoj ljubavi, ratnom zločinu i nepravdi, ali i o zaboravu koji ne smije doći kako više nikada i nigdje ne bismo pisali o novim prekinutim djetinjstvima.” (19.)

I autobiografska zbirka pjesama *Južni križ* (1998.) Tomice Bajsića (1968.) vjerodostojno pokazuje kako je izgledao život na ratnoj fronti jer, Bajsić je aktivno sudjelovao u ratu kao branitelj, prošao brojna bojišta i nagledao se strahota. On je dokazao da se o ratu može pisati drugačije; pametno, dirljivo, intelektualno i osobno, bez upotrebe razorne mržnje. Nije Bajsić veličao rat, već su se kroz njegove pjesme otvoreno protezale antiratne poruke i opisi događaja koje je proživio; prikazao je rat bez uljepšavanja, slikovito i humano.

Teško je smetnuti s uma pjesme *Kardinal Kuharić na telefonu 9827* i *Neprijatelju*. Zapravo, čitava Bajsićeva zbirka čitatelju se utisne u trajno sjećanje ako ju barem jednom pomno pročita. Jednom je dovoljno, no nije naodmet ako se čitanje zbirke ponovi više puta. Efekt može biti samo pozitivan, teško da će doći do zamornosti. Pročitajte pa procijenite sami jesam li u pravu ili krivu.

Osim o ratnim događajima koji su ga uvelike obilježili, Bajsić je u svojoj prvoj zbirci pjesama pisao o dalekim putovanjima i egzotičnim krajevima koje je nekoć pohodio, prisjeća se preminuloga oca¹ i obraća se supruzi. Dobar dio zbirke čini Brazil, a u nekoliko se navrata spominje građanin svijeta Cor- to Maltese te njegov autor, Hugo Pratt (1927. – 1995.), kojemu je Bajsić posvetio pjesmu. Iz svega se može naslutiti da je Bajsić imao iza sebe bogat unutarnji život dok je sastavljao pjesme, odnosno da je štošta proživio pa nije morao izmišljati priče. Kolege pjesnici prepoznali su i nagradili kvalitetu zbirke *Južni križ* pa je Bajsić zaslužen dobio nagradu *Goranov*

.....
1 Zvonimir Bajsić (1925. – 1987.), književnik, redatelj i prevoditelj. Autor je brojnih radio-drama po kojima ostaje najviše upamćen. Po njemu 2005. godine jedan od triju velikih studija Hrvatske radiotelevizije dobiva ime. Više informacija o njemu može se saznati gledajući dokumentarac *Tko je taj Zvonimir Bajsić* (Neven Hitrec, 2016.).

vijenac za mlade pjesnike, priznanje za obavljen posao i poticaj za daljnje stvaranje. Spisateljski talent Bajsić je potvrdio u svojim sljedećim knjigama, nije sve ostalo na hvaljenome prvijencu!

Nagrade i pozitivne kritike mogu djelovati jako stimulirajuće, naročito ako autor nema problema s egom i dobro prihvaća dodijeljene komentare i kritike, neovisno o tome jesu li one pozitivne ili negativno intonirane. Važno je da su upućene kritike iskrene, dobronamjerne i temeljene na argumentima, a na autoru je da prihvati kritiku i razmisli treba li ubuduće posebno pripaziti ili dodatno poraditi na nečemu, čisto da ne bi ponovio grešku što se pojavila u prvijencu.

Neponovljivi umjetnik Arsen Dedić (1938. – 2015.) najprije je debitirao kao glazbenik albumom *Čovjek kao ja* (1969.), da bi malo nakon toga objavio prvu zbirku pjesama *Brod u boci* (1971.) za što je zaslužan književnik Zvonimir Golob (1927. – 1991.), Arsenov vjerni prijatelj i suradnik. Uspješno su Dedić i Golob surađivali u više navrata, međusobno se podupirali i činili vrhunska djela što su u međuvremenu ostarjela, ali nisu zastarjela!

Za razliku od Dedića, drugačije je tekla umjetnička karijera Leonarda Cohena (1943. – 2016.) koji se prije glazbene karijere okušao u procesu pisanja; Cohen je najprije objavio zbirku poezije *Usporedimo mitologije* (1956.). Prvi roman, *Omiljena igra*, objavio je 1963. godine. Kao glazbenik debitirao je tek 1967. godine albumom *Songs of Leonard Cohen*.

Kada su prvijenci u pitanju, ima slučajeva kada i publika i kritika zakažu jer ih nitko nijednom riječju ne spominje. Naime, nije tajna da književni kritičari najčešće pišu pretežno o istim djelima, osobnim favoritima, prijateljima i dragim poznanicima pa se dogodi da se o pojedinim autorima i djelima ne piše, ne budu medijski popraćeni. Izostanak reakcije pokazuje kako kritičari nisu ni sveznajući ni objektivni, ali i da oni nisu posve upućeni kada je o novitetima riječ ili pak

svjesno ignoriraju određena djela jer im ona iz nekog razloga ne odgovaraju.

Manje razvikani autori i njihove knjige isto zaslužuju pohvalu i spomen jer, potrebno je puno truda i vremena kako bi knjiga nastala, što je jasno svakoj osobi koja se ikada okušala u pisanju ili uređivanju tekstova².

Za neka se djela ne čuje jer ne drže svi autori podjednako do promocije i samoreklame, neki svjesno izbjegavaju javnost i tako čine da se za njih i njihova djela još manje čuje. Razumijem stav tih autora jer meni književne promocije i ostala kulturna druženja u pravilu predstavljaju opterećenje.

Smatram kako knjiga, nakon što izađe iz tiska, mora živjeti svoj samostalni život. Na autoru je da knjigu napiše, a sve ostalo, književne promocije i susreti, predavanja, autor može održavati ako mu je do toga stvarno stalo i želi komunicirati s publikom.

Autor ne mora pod svaku cijenu trošiti vrijeme na druženje sa čitateljima, tim više ako ga muči trema zbog javnog nastupa pa mu govorenje pred drugima predstavlja teret, nepotrebno opterećenje. Zašto bi čitatelji morali vidjeti je li autor suhonjave ili gojazne tjelesne građe, čuti ima li piskutav ili prodoran glas?

Postoje autori koji nisu vozači pa moraju koristiti javni prijevoz ili stalno moliti nekoga za prijevoz; njima sigurno nije previše do književnih susreta, naročito ne do onih što se održavaju u udaljenim mjestima. Postoje i autori koji imaju stalni posao pa jedva dočekaju vikend kako bi se odmorili od posla i pripremili za novi radni tjedan, a ima i autora kojima zdravstveno stanje onemogućava putovanja i druženje s publikom.

Naravno, ima ambicioznih autora, napadnih i nadasve samodopadnih, kojima ništa nije teško jer im javni nastup godi,
.....

2 U knjizi *Propovjednik*, koju je napisao kralj Salomon, spominje se i književno stvaralaštvo: "I na kraju, sine moj, znaj da je neizmerno mnogo truda potrebno da se napiše knjiga, i da mnogo učenje umara tijelo." (Pr, 12.12.)

vide u njemu bajnu priliku za promocijom; književni susret posluži im da nahrane gladni ego pokazivanjem svojeg lika i pametovanjem pred drugima. Štoviše, neki vrlo lako postanu ovisni o sladunjavim hvalospjevima publike i kritike.

Ima i skromnih autora koji osjećaju nelagodu kada ih drugi pohvale u javnosti. Istinski talentiranih pojedinaca je malo, dominiraju autori koji imaju visoko mišljenje o sebi. Da razni spisatelji imaju štošta za reći o sebi najbolje se vidi u bilješkama o autoru na kraju svoje knjige ili teksta. Svako malo pojavi se autor koji navede u bilješci na kraju knjige svako mjesto gdje je objavio pjesmu ili priču, koju je nagradu osvojio. A usput iskoristi priliku pa spomene svoja politička stajališta i način prehrane, nabroji kućne ljubimce, alergije i druge osobine koje meni kao čitatelju sigurno nisu od pre-tjerane važnosti, a bome nisu uvijek ni zanimljive. No, nađe se bilježaka koje su korisne ili makar smiješne. Svašta ljudi pišu o sebi.

Kada sam nekoć pisao školsku lektiru, morao sam napisati nešto iz bilješke o piscu, a taj dio bio mi je nevjerojatno dosadan i predstavljao čisti gubitak vremena, valjda zato jer nije iziskivao originalnost, već prepisivanje osnovnih rečenica o autoru. Ti sterilni i nemaštoviti tekstovi, koji su se redovno nalazili na kraju knjige, bili su poprilično šturi, siromašni informacijama. Pisalo bi gdje i kada je autor rođen (i kada je preminuo) te bi bile navedene neke njegove druge knjige.

Nego, vratimo se temi, prvijencima. Posebna je muka kada se piše i objavljuje prvi roman, autori su pritom često ili puni samopouzdanja ili krcati nedoumicama. Muči ih nesigurnost ili ih krasi odveć velika doza samopouzdanja. Pisanje romana spisatelji na početku izbjegavaju pisati jer je potrebno uložiti više vremena, truda, talenta i sebe uopće, posebno ako je autor samokritičan i ne želi objaviti bilo što jer mu je životna želja bila pod svaku cijenu napisati i objaviti knjigu. Ipak se svako malo pojavi literarni debitant koji najprije objavi

roman ili nešto nalik romanu, čvrsto uvjeren kako posjeduje spisateljsku genijalnost kakvu svijet još nije vidio!

Nemaju svi sreće i talenta poput Bajsica pa da im literarni prvijenac dobije vjetar u leđa u obliku nagrada i povoljnih kritika. Ima spisatelja koji imaju talenta, ali nemaju sreće. Naprosto se ne čuje za njihov prvijenac, a ništa im bolje ne prođu ni ostale knjige za života, da bi se sve promijenilo nabolje nakon što umru. Koliko je vrijednih djela doživjelo priznanje nakon autorove smrti, a autor dobio posthumna priznanja. Drugim riječima, autor je dobio posthumne uvrede! Za života bi doživio ignoriranje, a nakon života hvalu! Zakašnjele zahvale predstavljaju sramotu za zajednicu kojom je autor bio okružen.

Početnici ne bi trebali pod svaku cijenu odmah započeti s pisanjem romana, možda bi bilo bolje kada bi spisateljske vještine najprije dobrano izbrusili pisanjem poezije ili kratkih priča. Roman je povelik zalogaj, ne može ga svaki spisatelj uspješno sastaviti iz prvog pokušaja. Ena Katarina Haler (1996.) za svoj prvi roman *Nadohvat* (V.B.Z., 2019.) dobila je pregršt pozitivnih ocjena od čitatelja, ali i književne kritike. Sasvim zaslužen je jer, riječ je o opsežnom djelu u kojemu se govori o ratnim okolnostima. Pomno se opisuje odrastanje na selu koje je isprva bilo idilično, a zatim narušeno ratnim zbivanjima. Jednako su uvjerljivo opisane surovosti što su obilježile Drugi svjetski rat, ali i poratne godine koje su obilježile oskudica i očaj. Spisateljski talent znatno je izražen, već je iz prvih rečenica vidljiva autoričina rječitost i da lako vlada radnjom.

I u području fikcije mogu se pronaći uspješni debitanti. Brás de Oliva Domingos, glavni lik stripa *Daytripper* (Fibra, 2018.), osvojio je publiku svojim prvijencem *Svilene oči*. Brásov otac također je bio spisatelj, posvećen umjetnosti. Inače, *Daytripper* je primjer autorskoga stripa u kojemu se pametno govori o smrtnosti, prolaznosti, stvaranju i življenju. Strip što ostaje u trajnom sjećanju, jedan je od onih naslova

COPYRIGHT © FIBRA – GABRIEL BA & FABIO MOON

Daytripper, strip koji obiluje pametnim dijalozima